Persconferentie

Vrijdag 2 december 2005 – 11u - Scribanihuis – Stadscampus

ter gelegenheid van de publicatie van

ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING. JAARBOEK 2005

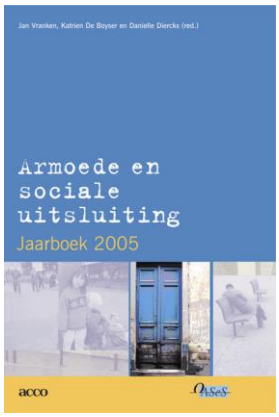

JAN VRANKEN
KATRIEN DE BOYSER
DANIELLE DIERCKX
(RED.)

Uitgeverij ACCO, Leuven/Leusden, 2005
Circa 400 pagina's, € 32,50

Dit boek werd gerealiseerd met de steun van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, Mevr. Inge Vervotte

Universiteit Antwerpen - Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
OASeS (Onderzoeksgroep Armoede Sociale Uitsluiting en de Stad)
Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen (Stadscampus) - Tel 03 – 220 49 59 Fax 03 - 220 46 36
http://www.ua.ac.be/OASeS

1 . INLEIDING

Het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting brengt een uitvoerige beschrijving en analyse van de toestand en het beleid op het vlak van armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen en België.

Het Jaarboek is een product van de Onderzoeksgroep 'Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad' (OASeS) van de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Departement Sociologie van de Universiteit Antwerpen (UA). Het wordt gefinancierd door de Vlaamse regering en uitgegeven door Acco (Leuven/Leusden).

Bij het verschijnen van het Jaarboek organiseren we op dinsdag 6 december op de Universiteit Antwerpen (stadscampus) een colloquium over "OCMW: de bijstand stand-by" (zie bijgevoegde folder en www.ua.ac.be/oases).

Wie tussen twee jaarboeken door naar de recentste informatie zoekt, verwelkomen we op de OASeS-website (http://www.ua.ac.be/OASeS) waar gegevens kunnen worden geconsulteerd en zelfs afgehaald.

2. OPBOUW JAARBOEK 2005

We leiden het Jaarboek in met een schets van het theoretisch kader over armoede en sociale uitsluiting en een korte samenvatting van de belangrijkste armoedegegevens en beleidsmaatregelen van het afgelopen jaar. Daarna volgen drie grote delen:

Deel 1 - Realiteit en beleid: een ongelijke strijd behandelt de toestand en evolutie inzake armoede en sociale uitsluiting in ons land. We doen dit aan de hand van de recentste wetenschappelijke en administratieve gegevens. Een becommentarieerd jaaroverzicht van beleidsplannen en -maatregelen van verschillende overheidsniveaus (de Europese, federale, Vlaamse en lokale overheden) vormt de tweede pijler van dit deel.

Deel 2 – OCMW: de bijstand stand-by gaat over de rol van het OCMW in de armoedebestrijding. Het OCMW bestaat in 2006 dertig jaar en we gebruiken deze gelegenheid voor een kritische analyse van haar doen en laten. Vanuit verschillende hoeken bekijken experts de evoluties gedurende de voorbije jaren en de actuele uitdagingen. Acht hoofdstukken brengen topics ter sprake als de economische activering van leefloongerechtigden, het spanningsveld tussen rechten en plichten, de evoluties in hulpvragen en hulpvragers en het lokale sociale beleid.

Deel 3 – Uitgerekend armoede geeft het jaarlijkse cijfermatige beeld van armoede en sociale uitsluiting. Vooreerst stellen we de nieuwe Europese SILC-enquête voor, op basis waarvan armoedecijfers (zullen) worden berekend. Daarna volgt een beschouwend artikel over het belang van kwaliteitsvolle administratieve data voor beleid en praktijk, met een inbreng van de Vlaamse en federale administraties. Dit alles wordt gevolgd door de meest relevante en recente statistieken, telkens voorzien van een woordje uitleg. (zie ook inhoustafel achteraan dit document)

3. OCMW: DE BIJSTAND STAND-BY

Een momentum: de vooravond van de dertigste verjaardag van de OCMW's. Wat is er in die jaren gebeurd en veranderd? Wat hebben ze (nog) met armoedebestrijding te maken? De wet op het OCMW van 1976 verbreedde de opdracht van armoedebestrijding naar welzijnsbevordering voor de hele bevolking. De vrees dat de armen daardoor in de vergeethoek zouden belanden, werd niet bewaarheid. Daarvoor zorgde niet alleen de vrij plotse en blijvende ommekeer in het economische landschap, maar ook de voortzetting van een aantal ontwikkelingen die al langere tijd binnen een aantal OCMW's gaande waren. Het OCMW ontwikkelde doorheen de jaren een ruim aanbod dat ten goede komt aan ieders 'menselijke waardigheid' en dat, op aangeven van de grondwet, het 'recht op maatschappelijke dienstverlening' moet realiseren.

Het OCMW is de instantie die op lokaal niveau wordt geconfronteerd met de allernieuwste tendensen inzake armoede en sociale uitsluiting.

3.1 Wie dient zich anno 2005 aan en waarvoor?

Het *cliënteel* wordt gekenmerkt door verjonging, door een stijgend aantal alleenstaanden, door de komst van nieuwkomers allerhande (tweede en derdegeneratie migranten, vluchtelingen en asielzoekers).

De **jongeren,** die vanaf 18 jaar op eigen benen staan en zelfstandig gaan wonen, kloppen bij het OCMW aan voor intensieve begeleiding. In vele gevallen gaat het om jongeren die in het onderwijs door het watervalsysteem zijn meegesleurd. Hun geloof in de eigen mogelijkheden is beperkt. Soms wordt op relatief korte tijd een aanzienlijke schuldenlast opgebouwd.

Over **klanten van allochtone afkomst** is de informatie veel complexer en diffuser. De hulpvragers komen uit verschillende landen en culturen. Het OCMW van Antwerpen ziet recent een toename van hulpvragers uit Oost-Europa; tot voor enkele jaren was Afrika het belangrijkste continent. Binnen de grote groep van 'vluchtelingen' is de vraag naar dienstverlening uiteenlopend.

Wie nog maar kort in België verblijft (*de erkende vluchtelingen)* weet vaak weinig van onze verwachtingen, waarden, normen en sociale conventies. Deze groep is vooral op zoek naar een geschikte woning en naar huisraad. Daarnaast richt de begeleiding zich op aangepaste taallessen, opleidingen, werk en het vervullen van randvoorwaarden om dit alles mogelijk te maken (zoals kinderopvang).

Wie al langer in ons land is, zoals de *geregulariseerden*, kent zijn/haar weg in onze samenleving vrij goed. De indruk bestaat dat deze groep, na jaren onzekerheid over het verkrijgen van een legaal statuut, zo snel mogelijk volledig onafhankelijk wil zijn van de overheid. Naast vragen om financiële hulp (vaak voorschotten op kinderbijslag) situeren hulpvragen zich vooral op het vlak van werk en opleiding.

3.2 Soorten hulpvragen

Kortom, de hulpvragen waarvoor men bij het OCMW aanklopt zijn zeer divers: financiële steun om te overleven en/of voor medische en in toenemende mate ook psychische zorgen, schuldbemiddeling, budgetbeheer, juridisch advies (in verband met huurwetgeving) en sociale en psychische begeleiding.

Uiteraard komt daarbij het hele verhaal over activering in allerlei vormen: het volgen van opleidingen, taallessen, een betaalde job of vrijwilligerswerk. De recente leefloonwet (wet voor het recht op maatschappelijke integratie) voorziet voor min-25-jarigen de verplichting tot het aangaan van een integratiecontract. De praktijk bewijst dat opgestarte trajecten maar duurzaam zijn als aan twee basisvoorwaarden is voldaan: (1) de opbouw van een vertrouwensrelatie en (2) de creatie van de 'voice'-optie in de vorm van inspraak en participatie.

3.3 Knelpunten in OCMW-organisatie

De paradoxale combinatie van de hulpverlenings- én controlefunctie van OCMW-werkers is geen comfortabele setting om aan hulpverlening te doen. Men

signaleert daarnaast een tekort aan menselijke en materiële middelen, onaanvaardbare omstandigheden waarin de hulpverleners en de hulpvragers elkaar ontmoeten, een equipe van dikwijls jonge, te weinig of onervaren maatschappelijk werkers die de stresssituaties (rollenconflicten) waarmee zij worden geconfronteerd niet altijd de baas kunnen en, tenslotte, een te zware individuele taakbelasting

3.4 Knelpunten in wetgeving en samenwerking

Het wettelijk kader blijkt soms te vaag, bijvoorbeeld wat dienstverlening aan asielzoekers betreft. Ook verschilt de aanvullende steun soms tussen OCMW's, waardoor cliënten er 'op achteruit' kunnen gaan bij verhuis. Met de particuliere initiatieven uit de welzijnssector komt het niet altijd tot echte netwerkvorming.

3.5 Een zwarte toekomst?

Het OCMW moet steeds meer het falen van het reguliere beleid opvangen. De verwachting bestaat dat het OCMW voor alle hardnekkige, *structurele maatschappelijke problemen* oplossingen biedt: zoals de langdurige werkloosheid, de te dure en slechte huisvesting, het lage of onaangepaste scholingsniveau, de consumptiedruk die schulden doet aangaan. De vrees bestaat dat de nabije toekomst een stroom van nieuwe leefloongerechtigden zal brengen, die werden geschorst uit het werkloosheidssysteem. De kans bestaat dat de OCMW's steeds meer eigen huisvesting moeten aanbieden, door een tekort aan sociale huisvesting en een ontoegankelijke private huurmarkt. Maar beschikt het OCMW over de riemen om tegen deze stromen op te roeien?

Op het colloquium debatteert een panel van mogelijke partners in het lokaal sociaal en armoedebeleid over de toekomstige uitdagingen voor armoedebestrijding op het lokale niveau. Hierbij komen vragen aan bod naar de rol die het OCMW hierin moet/kan spelen, naar de voorwaarden voor samenwerking met andere (lokale, regionale, federale) actoren en inzake het regelgevend kader.

4. REALITEIT EN BELEID: EEN ONGELIJKE STRIJD

4.1 Onder de armoedegrens

De nieuwe gegevens over het aantal armen (voor 2003) vertellen weinig goeds: **15% van de Belgische bevolking valt onder de armoedegrens** en dit is **méér dan anderhalf miljoen mensen** (Bron: EU-SILC). Deze armoedegrens staat gelijk aan een maandelijks inkomen van € 772 voor een alleenstaande: wie minder heeft, heeft een hoger risico op armoede.

Wie zijn die armen?

Hoe hoger op de opleidingsladder, hoe lager het risico op armoede. In 2001 zat bijna eenvierde (23%) van diegenen met een **diploma van maximaal lager secundair onderwijs** onder de armoederisicogrens tegenover slechts 4% van de hoogopgeleiden (Bron: ECHP 2001, voor België).

De laagste 'wettelijke' inkomens (zoals het leefloon) liggen nog altijd onder de armoederisicogrens. Wie in België een leefloon (eventueel aangevuld met een gewaarborgde gezinsbijslag) krijgt, is dus vrijwel zeker arm (volgens de EU-norm).

Werk is geen absolute waarborg tegen armoede, ook niet in ons land. **Onder de werkenden** treffen we **tussen 4% en 6% armen** aan. Lage inkomens in sommige jobs, bepaalde huishoudensituaties (zoals wanneer er slechts één kostwinner is en verschillende afhankelijke gezinsleden) en arbeidsmarktproblemen zoals terugkerende werkloosheid of het niet vinden van een voltijdse job worden als mogelijke verklaringen aangereikt (Bardone & Guio, 2005).

4.2 Beperkte financiële middelen

Beperkte financiële middelen zijn wellicht het opvallendste kenmerk van armoede; zo kan negen op tien van de arme gezinnen zich **geen grote aankopen** (zoals huishoudelijke toestellen) veroorloven tegenover 4% van de niet-arme huishoudens (Dewilde & Vranken, 2005). Naarmate men het langer moet stellen met een beperkt inkomen (leefloon of werkloosheidsvergoeding), geraken eventuele financiële reserves immers op en kunnen duurzame consumptiegoederen (van kleren tot koelkasten) moeilijk of niet worden vervangen.

Het leefloon is te laag om rond te komen, zeker wanneer men een schuldenberg moet wegwerken. Daarom is **aanvullende hulpverlening** voor heel wat mensen in armoede een noodzaak, hoewel deze veeleer een 'gunstkarakter' heeft. We vinden ze in officiële vorm terug bij de OCMW's en in 'informele' vorm bij onder meer de voedselbanken en andere vrijwilligersinitiatieven ten voordele van armen. Zo zien de voedselbanken de voorbije jaren hun cliënteel altijd maar toenemen: in 2004 ging het al om 104.000 mensen.

4.3 Arbeid en werkloosheid

Het leger van Belgische werklozen groeide in 2005 aan tot meer dan 620.000 personen, van wie het merendeel volledig uitkeringsgerechtigd is (77,6%). Onrustwekkend is vooral de toename van het aantal werklozen die al langer **dan één jaar werkloos** zijn. In Vlaanderen gaat het om vier op tien van het aantal werklozen; hun aantal **steeg op een jaar tijd met 9,4%** (augustus 2004-2005). Nog opvallender is, dat voor **meer dan de helft (55%)** van de langdurig werklozen in Vlaanderen deze toestand ondertussen **al minstens twee jaar** aanhoudt. De langdurige werkloosheidsgraad ligt ook hoger bij zogenoemde kansengroepen

Vrouwen worden meer door werkloosheid getroffen dan mannen; **niet-EU-onderdanen** meer dan Belgen of niet-Belgische EU-onderdanen; **laaggeschoolden** meer dan hooggeschoolden. Dit geldt voor Vlaanderen en voor België.

4.4 Wonen

Met een laag inkomen kan men moeilijk of helemaal geen eigen woning kopen; er rest dan hoofdzakelijk de private huurmarkt. Het aanbod van **de sociale huurmarkt** is immers veel te klein (5,2% van de Vlaamse woningmarkt) om aan de vraag naar sociale huurwoningen te kunnen voldoen. Er bestaan dan ook lange wachtlijsten (73.309 kandidaat-huurders eind 2003) en gemiddelde wachttijden van meer dan twee jaar.

De private huurmarkt herbergt een groter deel van de lageropgeleiden, alleenstaanden, jongeren en mensen zonder arbeidsinkomen dan de andere woonsegmenten. Eenderde (32,7%) van de alleenstaanden en 26,8% van de alleenstaande ouders zijn private huurder tegenover 9,7% van de koppels met kinderen (86,7% van deze categorie beschikt overigens over een eigen woning).

Lage inkomensgezinnen spenderen een **groot aandeel van hun huishoudbudget** aan de woonkost en aan nutsvoorzieningen. Ze kunnen in de meeste gevallen geen beroep doen op ondersteuning van overheidswege, wat wel het geval is bij wie een woning koopt of (ver)bouwt. Waar bijvoorbeeld in Nederland in 2003 aan ruim één miljoen huishoudens een gemiddelde huursubsidie van € 1.500 werd toegekend, gaat het in Vlaanderen om 7.856 begunstigden die gemiddeld € 900 ontvingen.

Arme huishoudens zijn ook vaker aangewezen op huizen waarvan **de kwaliteit ondermaats** is. Dat heeft een negatieve impact op, onder meer, de energiefactuur, de gezondheid, sociale netwerken en de onderwijsprestaties van kinderen. Eind 2003 stonden officieel zo'n 3.058 woningen in Vlaanderen gecatalogeerd als verwaarloosd (ernstige gebreken aan de buitenkant) en 3.488 als ongeschikt of onbewoonbaar (APS, 2005). Ongetwijfeld verdienen heel wat meer woningen dit etiket, maar dit gebeurt niet door het gebrek aan alternatieve (en betere) huisvesting voor de bewoners. Volgens gegevens van de SEE-2001 (socio-economische enquête) zouden **in Vlaanderen zelfs 13,3% (of 312.000) van de woningen in slechte tot zeer slechte staat zijn** (Vanneste, Thomas & Laureyssen, 2005).

4.5 Energie

De liberalisering van de energiemarkt brengt vele arme huishoudens in problemen. Op energiekosten kan vaak moeilijk worden bespaard worden in woningen van slechtere kwaliteit; daardoor schieten ze de hoogte in en blijken ze voor vele huishoudens een te zware last. Eind 2004 hadden **2.251 Vlaamse gezinnen geen toegang (meer) tot elektriciteitsvoorzieningen**. In de loop van 2004 werden 387 gezinnen afgesloten, wat een forse daling is ten opzichte van 2003 (2.484 afsluitingen). Bij nader toezien verdwijnt evenwel die zilveren rand van de donkere wolk: tussen 1 juli 2003 en het laatste trimester van 2004 vonden er nagenoeg geen zittingen van de LAC's (Lokale Advies Commissies) plaats en alvorens een afnemer mag afgesloten worden, moet het dossier worden voorgelegd aan de LAC. Men vermoedt dan ook dat het heropstarten van de LAC's in het najaar van 2004 het aantal afsluitingen in 2005 zal doen toenemen.

4.6 Onderwijs

Veel vormen van uitsluiting haken onlosmakelijk in elkaar en maar al te vaak blijkt een laag opleidingsniveau hierin een centrale schakel. Alvorens kinderen in de schoolbanken schuiven, lopen zij al een achterstand op. Zo vingen we onderzoeksresultaten op (Meurs & Gül, 2004) die **een ontwikkelingsachterstand vaststellen bij kinderen op de leeftijd van één jaar** uit autochtone en (nog meer) uit allochtone kansarme gezinnen, op onder meer sociaal-emotioneel en cognitief vlak. Vóór de leerplichtleeftijd is er al een **ongelijke deelname aan het kleuteronderwijs**: kleuters uit allochtone (voornamelijk Turkse en Marokkaanse)

gezinnen en ook laaggeschoolde en van alleenstaande ouders zijn beduidend minder vaak ingeschreven in het kleuteronderwijs.

Problemen als de diepe kenniskloof tussen sterke en zwakke leerlingen (die overigens nergens groter is dan bij ons), de doorverwijzing naar het buitengewoon onderwijs, een ongekwalificeerde uitstroom en ongelijke doorstroming naar het hoger onderwijs, hangen samen met de sociale achtergrond van de ouders. Hier vinden we de vrijwel onuitroeibare wortels van toekomstige tweedelingen en vormen van uitsluiting.

4.7 Gezondheid

Helemààl schrijnend is dat er nog altijd grote socio-economische verschillen te vinden zijn inzake de gezondheid van baby's en kinderen, ondanks het algemeen lage sterftecijfer rond de geboorte; deze data gaan over de situatie in Brussel. Zo stijgt het risico op overlijden rond de geboorte en in de eerste kinderjaren naarmate het aantal actieve personen in het huishouden daalt. Factoren die de sociale **ongelijkheid in babysterfte** verklaren zijn onder meer de gezondheid van de moeder, de levensomstandigheden (onaangepaste of ongezonde woning, zwaar werk), opleidingsniveau, obstakels voor continue en kwalitatieve zorg en psychosociale factoren zoals stress. De feiten en factoren zijn gekend, maar het blijft wachten op initiatieven om de kwaliteit van de opvolging en de toegang tot verloskundige hulp voor (alle) bestaansonzekere vrouwen te verbeteren (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn – Brussel, 2005).

4.8 Cultuurparticipatie

Op het vlak van cultuurparticipatie nemen hogeropgeleiden meer en vaker deel aan het publieke culturele leven dan **lageropgeleiden**. Opvallend is dat dit niet alleen geldt voor de eerder elitaire kunstvormen, maar evenzeer voor populaire cultuurvormen zoals bioscoopbezoek en niet-klassieke concerten. Het rapport van het Steunpunt Re-creatief Vlaanderen (2005) heeft het eerder over **een algemeen opleidingseffect op maatschappelijke participatie; voor de kunstensector wordt dat effect nog eens versterkt** door het gebruik van complexe codes en taal.

4.9 De overheid antwoordt

Dat de brede definitie van armoede het heeft gehaald, zorgde er ook voor dat de bevoegdheden én de verantwoordelijkheden voor het armoedebeleid verspreid liggen. Dat vraagt om afstemming tussen beleidsdomeinen, tussen beleidsniveaus en tussen beleidsactoren. Een moeilijke opdracht; dat blijkt uit de moeizame werking van bestaande overlegorganen en uit de minimale aandacht voor parlementaire discussies over het Nationaal Actieplan Sociale Inclusie of voor de opvolgingsrapporten van het Algemeen Verslag over de Armoede. De meting en opvolging van de effecten van het armoedebeleid blijken evenmin een prioriteit te zijn. Kijk maar naar het ontbreken van accurate leeflooncijfers.

Economische groei en werkgelegenheid vormen vandaag de échte prioriteiten voor verschillende overheden. Bij de EU komt daar 'meer concurrentievermogen'

bij als ankerpunt; de Europese Commissie beschouwt sociale (en ecologische) ontwikkeling als het automatische resultaat van economische groei en bloei.

Ook (de septemberverklaring 2005 van) de Vlaamse regering stelt **'economische groei en werkgelegenheid'** als prioriteit. Niettemin baart het zorgen dat werklozen 'voor hun verantwoordelijkheden worden gesteld'. Zeker wanneer dat niet of slechts in mindere mate geldt voor andere actoren (overheden en werkgevers), die moeten zorgen voor voldoende volwaardige jobs (die effectief beschermen tegen armoede) en voor de randvoorwaarden (trajectbegeleiding, betaalbare en beschikbare kinderopvang). Wel positief is de creatie van jobs in de sociale economie en de begeleiding van jongeren met een risicoprofiel.

In tegenstelling tot Europa, breekt de Vlaamse regering de sociale pijler niet af. Zo werd het voorbije jaar **de wet op de collectieve schuldenregeling** in positieve zin aangepast voor mensen met grote schuldenlast.

Inzake huisvesting blijft enthousiasme achterwege. Het **nakende sociaal huurbesluit** propageert uitsluiting voor wie zich niet aanpast, wat ertoe kan leiden dat meer mensen aankloppen bij OCMW's, weerom de laatste reddingsboei. Kunnen we hier spreken van een afschuiven van de verantwoordelijkheden?

Nu de **energieproblematiek** grotere groepen van de bevolking in zijn greep dreigt te krijgen, werden het afgelopen jaar een aantal maatregelen genomen om de energiefactuur van de gehele bevolking en van de armsten in het bijzonder enigszins te ontlasten. De ondertussen gekende negatieve liberaliseringseffecten, vooral bij de armen, vergen echter meer inspanningen. Vormt een gedragscode, zoals afgelopen jaar werd afgesproken tussen het federale niveau en de sector, een voldoende harde aanpak?

Het Vlaamse **onderwijsbeleid** gaat opnieuw voor 'gelijkere kansen voor iedereen' en de verantwoordelijke minister paste hiertoe een aantal maatregelen aan; een herwaardering van BSO en TSO en een volwaardig DBSO moeten die jongeren méér kansen geven op de arbeidsmarkt. In het verleden bleef het vaak bij mooie woorden.

Inzake **gezondheid** gaat op Vlaams en op federaal niveau aandacht naar het verband tussen geestelijke gezondheid en armoede. Voor Vlaanderen noteerden we ook de plannen inzake preventieve gezondheidszorg en de zorgverzekering. Beide initiatieven bevatten een sterk appèl aan de individuele verantwoordelijkheid van de burger, wat armoedebestrijders tot waakzaamheid moet nopen .

Als het over **cultuur en vrije tijd** gaat, bekijkt Vlaanderen de mogelijkheden voor niet-stigmatiserende kortingssystemen voor culturele, niet-commerciële activiteiten en zet ze de sociaalartistieke projecten voort, al moet erover gewaakt worden dat zij hun sociale inslag niet verliezen. Federaal voorziet men subsidies aan OCMW's voor sociale en culturele participatie van cliënten, maar voorlopig ontbreekt het nog aan afstemming tussen de overheidsniveaus.

INHOUDSTAFEL - JAARBOEK ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING 2005

Inleiding. Het Jaarboek in perspectief (Jan Vranken en Katrien De Boyser)

DEEL 1: REALITEIT EN BELEID: EEN ONGELIJKE STRIJD

Hoofdstuk 1: Armoede gefragmenteerd (Katrien De Boyser)

Hoofdstuk 2: Antwoorden van de overheid (Danielle Dierckx en Katrien De Boyser)

DEEL 2: OCMW: DE BIJSTAND STAND-BY

Hoofdstuk 1: Het OCMW: dertig jaren onderweg naar een recht op maatschappelijke dienstverlening (Jan Vranken)

Hoofdstuk 2: Sociale zekerheid en sociale bijstand: een relatie met misverstanden (Jos Berghman)

Hoofdstuk 3: De actieve welvaartsstaat in werking: OCMW's en het activeren van leefloongerechtigden (Koen Hermans)

Hoofdstuk 4: Het OCMW en het recht op maatschappelijke dienstverlening (Maria Bouverne – De Bie)

Hoofdstuk 5: OCMW's en wonen (Lut Verbeeck)

Hoofdstuk 6: Participatie en OCMW (Rudi Roose, Anja Claeys, Maria Bouverne-De Bie)

Hoofdstuk 7: Kansarmoedebeleid op lokaal niveau: toetssteen voor een geslaagd lokaal sociaal beleid? (Bram Verschuer en Leen Sannen)

Hoofdstuk 8: Het OCMW: (Hoe) lang zal het (nog) leven? (Danielle Dierckx)

DEEL 3: ARMOEDE UITGETELD

Hoofdstuk 1: Kwaliteitsvolle administratieve gegevens: meerwaarde voor armoedebeleid en praktijk (Katrien De Boyser)

Hoofdstuk 1b: Armoedestatistieken in Vlaanderen, bekeken vanuit integrale kwaliteitszorg (Josée Lemaître)

Hoofdstuk 1c: Het OCMW: een black box? (Julien Van Geertsom)

Hoofdstuk 2: EU-SILC: een nieuw Europees instrument ter ondersteuning van de strijd tegen armoede (Patrick Lusyne, Els Bauwens, Geneviève Geenens, Vicky Truwant, Karel Van den Bosch)

Hoofdstuk 3: Armoede en sociale uitsluiting becijferd (Tom D'Olieslager en Katrien De Boyser)

ARMOEDE ANNO 2005: EEN NABESCHOUWING (Danielle Dierckx, Jan Vranken en Katrien De Boyser)